

Patrimoni

Organització del Fons de Col·leccions Documentals

El tresor del Museu Marítim de Barcelona

Víctor Mata i Ventura
 Marià Hispano i Vilaseca
 Dos Punts, s.c.p.
 Logístics de la informació
 i de la cultura

Quan la gent visita el Museu Marítim de Barcelona per aprendre de la relació i els vincles dels homes i les dones amb la mar, disposa com a fonts principals d'aprenentatge objectes museístics, pintures i muntatges audiovisuals. En ocasions puntuals, es mostren documents que, per la seva temàtica, acompanyen els objectes o il·lustren els audiovisuals. El visitant desconeix que aquests documents històrics formen part d'una important col·lecció generada del 1936 ençà i custodiada a les dependències del museu. A través de donacions, llegats i compres s'han compilat en els darrers 70 anys més de 9.000 documents, un patrimoni que es revela com un tresor per descobrir.

Quan el Museu Marítim de Barcelona encarregà a Dos Punts, s.c.p., la catalogació del seu fons de col·leccions documentals que custodia el Centre de Documentació Marítima¹, vàrem fer una primera quantificació, identifi-

cació i anàlisi de la documentació per valorar quina era l'actuació arxivística més adequada per a aquest tipus de fons. La gran quantitat, qualitat i varietat de documents existents –fruit de molts ingressos al Museu realitzats a través de donació, cessió o

compra– ens va sorprendre molt, i modificà notablement la nostra metodologia de treball basada en quadres de classificació d'entitats concretes.

L'heterogeneïtat de tipologies documentals, de productors i de procedències va fer necessari implementar un sistema d'arxiu que permetés classificar, ordenar i catalogar les diferents col·leccions amb un criteri coherent que entrellacés, a través dels documents, les funcions i competències lligades a la navegació i al món marítim en general. Els fons documentals que responen a una procedència clara i tenen entitat suficient han estat classificats en quadres adaptats per a associacions i per a fons

Els documents que en el seu moment eren instruments al servei dels navegants són avui testimonis valuosos del passat i les claus per interpretar-lo.

personals. El fons d'arxiu que genera i rep el museu en la seva activitat administrativa ha quedat exclòs d'aquesta actuació arxivística.

Per començar a dissenyar el sistema d'arxiu, calia prioritzar recerques d'informació de referència a través de l'estudi de la història del museu, de la documentació de caràcter marítim i dels inventaris o treballs arxivístics existents.

L'estudi de la història de l'entitat va permetre copsar la voluntat de recuperació del patrimoni i la memòria del món marítim des d'una visió oberta i amb rigor intel·lectual. En aquest sentit, l'octubre de 1936, es constituí el Museu Marítim de Catalunya, de la mà de la Generalitat de Catalunya. La idea del projecte, però, va néixer d'un equip docent i científic de l'Institut Nàutic de la Mediterrània, i de la lluita de nombroses entitats ciutadanes en defensa i preservació del patrimoni marítim.

Dins d'una tradició plenament barcelonina, voluntat institucional, vocació científica i participació ciutadana sumaren esforços per recuperar un patrimoni cultural que des del primer quart del segle XX es perdia inexorablement. Uns costums marítics en evolució alertaren els estudiosos de la necessitat de conservar la memòria de la tradició nàutica i mostrar la seva transformació en un món marítim ara ja plenament lligat als canvis produïts a partir de la Revolució industrial, consolidada al nostre país des de finals del segle XIX.

Aquesta volença erudita i científica permet entendre, si més no en part, la ingent tasca realitzada per recollir i inventariar el patrimoni llegat pels nostres avantpassats, i la gran quantitat de documents aplegats amb uns criteris tipològics i geogràfics amb poques limitacions.

També es constata que la procedència dels fons per-

sonals més complets corresponia a persones molt lligades a la institució: Ferran Arranz, capità de la marina mercant, professor de l'Escola Nàutica de Barcelona, delegat de la Generalitat de Catalunya al Museu Marítim de Catalunya, i des del 1937 director del museu fins a la fi de la Guerra Civil. Després de ser processat i condemnat pel govern franquista, va continuar com a docent de nàutica.

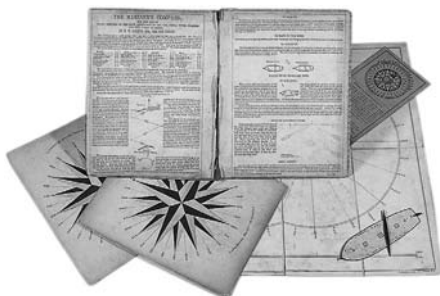
Enric Cubas, estudiós de temes marítics, va ser conservador del ja anomenat Museu Marítim de Barcelona i posteriorment va ser-ne director entre els anys 1949 i 1958. Finalment, Josep Maria Gavalda, també estudiós de temes marítics, va publicar nombrosos estudis i articles a la premsa i va ser cap de l'Arxiu del Museu Marítim.

Una altra de les nostres prioritats va ser aplegar bibliografia sobre temes i termes nàutics i marítics, amb l'objectiu, d'una banda, de conèixer la tradició marítima en tots els seus aspectes (militar, comercial, de pesca, d'oci...), i de l'altre, reconèixer les tipologies documentals que generaven aquestes activitats i les funcions que complien. Ha estat també cabdal la localització i utilització d'instruments bibliogràfics per a la recerca i identificació del

vocabulari marítim en llengua catalana.

Per acabar, s'analitzaren les actuacions professionals dels responsables de la documentació de l'entitat. Des dels seus orígens el Museu Marítim de Barcelona ha disposat d'un Registre d'entrada per als objectes museístics i els documents. No sempre es descrivien amb detall les entrades de documents. En tot cas el Registre d'entrada no ha tingut mai la funció d'organitzar la documentació, però sí que ha estat un bon instrument de localització i de control de procedència².

Pel que fa a instruments de descripció formats mitjançant l'aplicació de tècniques arxivístiques, solament es

Patrimoni

Dibuix de 1788 que representa la torre del guaita de Montjuïc i el pal de senyals que permetia transmetre informació a la ciutat.

va poder disposar d'un inventari sumari format per Montserrat Prat i Letosa. El rigor intel·lectual i la qualitat professional del seu treball ha estat de gran utilitat per a l'actuació arxivística duta a terme per Dos Punts, s.c.p.

■ IDENTIFICACIÓ I CLASSIFICACIÓ DE LA DOCUMENTACIÓ

Tancada l'anàlisi prèvia i identificada la documentació, s'inicià l'avaluació i la primera tria, amb l'horitzó de delimitar els documents d'arxiu objecte de catalogació.

Es van excloure de la classificació arxivística aquells documents editats que no es consideren d'arxiu: catàlegs, publicacions, plànols d'embarcacions, cartografia..., excepte quan formaven part d'un dossier o unitat documental composta.

La documentació generada o rebuda pel Museu en l'exercici de les seves funcions i competències ha estat transferida al fons d'arxiu de l'entitat. També es va proposar la cessió a altres arxius de documents pertanyents a fons aliens al món marítim: capbreus, documents de caràcter judicial, etc.

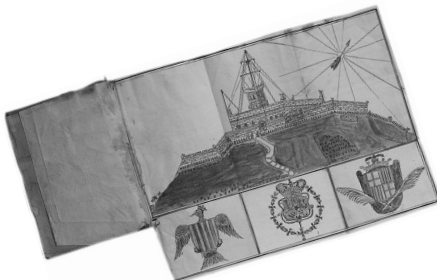
Un cop delimitat el fons documental a inventariar, s'efectuà la neteja de la documentació, l'eliminació d'elements sobrers (clips, gomes, arxivadors d'anells de ferro, etc.) i la detecció i aïllament de paper i pergami afectat per fongs. Els pergamins del fons Gremi de Bastaixos i de la col·lecció d'èpoques de l'administrador del port es van restaurar al laboratori del museu.

Els principals problemes detectats a l'hora de portar a terme la classificació han estat l'heterogeneïtat de la documentació, deguda a les diverses procedències, i la manca d'ordenació interna dels documents, que van comportar dificultats en la formació dels criteris de classificació. Gran part dels documents romanien desorde-

nats i dispersos, la qual cosa comportà una constant reu-nificació del material. L'actuació arxivística va ser especialment difícil a l'hora d'organitzar els reculls de documents personals del Fons de Col·leccions Marítimes i l'obra pròpia, la correspondència i els reculls de premsa dels Fons Personals.

Mitjançant l'estudi i anàlisi de la documentació, Dos Punts, s.c.p. ha elaborat i sotmès a l'aprovació del museu els quadres de classificació que organitzen els documents de les seccions Fons Col·leccions Marítimes, Fons Personals i Fons d'Associacions.

Els criteris de classificació utilitzats i els epígrafs que recullen les sèries documentals són bàsicament de caràcter funcional. D'aquesta forma s'evita que els quadres de classificació restin obsolets a mesura que ingressi nova documentació. Cal, però, fer una menció especial al quadre de classificació de la secció Fons Col·leccions Marítimes, ja que la impossibilitat de definir vertaderes sèries documentals (a causa de la gran diversitat de documents i la gran quantitat de procedències identificades) ha portat a agrupar la documentació per tipologies documentals sota epígrafs funcionals de caràcter marítim³.

■ QUADRE D'ORGANITZACIÓ DEL FONS DE COL·LECCIONS DOCUMENTALS DEL MUSEU MARÍTIM DE BARCELONA

1. Secció Fons Col·leccions Marítimes.
2. Secció Fons Personals.
 - Fons Ferran Arranz.
 - Fons Enric Cubas.
 - Fons Josep Maria Gavallda.
 - Fons Josep Carroggio.
 - Fons Josep Soldevila i Cantó.

3. Secció Fons d'Associacions.

- Fons del Gremi de Bastaixos, Macips de Ribera, Carreters de Mar.

■ DESCRIPCIÓ DE LA SECCIÓ FONS DE COL·LECCIONS MARÍTIMES

És un conjunt heterogeni de documents lliurats o adquirits pel Museu des de la dècada dels anys 30 del segle XX fins a l'actualitat.

Aplega documentació relativa a la navegació, a la tripulació, passatge i càrrega dels vaixells, a entitats públiques o privades vinculades al món marítim i a documents de cultura popular.

Els epígrafs del quadre de classificació agrupen les tipologies documentals tenint en compte la funció per la qual van ser creades. Els quatre primers epígrafs (que corresponen a navegació, bagatge, tripulació i passatge i càrrega comercial) responen a la funció tècnica, administrativa i comercial dels vaixells, necessària per a la navegació. La resta d'epígrafs classifiquen els documents relacionats amb l'administració portuària, la construcció i el manteniment d'embarcacions, l'organització de les entitats lligades a la navegació, la defensa i el desenvolupament del dret i la legislació marítimes, la formació nàutica, la investigació històrica i l'expressió de la cultura popular.

La secció Fons de Col·leccions Marítimes es quantifica en 2.266 unitats documentals, instal·lades en 91 arxivadors, 7 carpetes de format especial i un arxivador de format especial.

□ QUADRE DE CLASSIFICACIÓ DEL FONS COL·LECCIONS MARÍTIMES

01. Navegació

- 01.01. Diaris de navegació (1700-1957).
- 01.02. Quaderns de bitàcola (1828-1972).
- 01.03. Derrotes (1701-1767).
- 01.04. Llibres de guàrdia (1937-1938).
- 01.05. Llibres d'honor (1929-1950).
- 01.06. Quadern de memòries de baptisme.
- 01.07. Comptabilitat.

01.07.01. Llibres de comptabilitat (1793-1939).

01.07.02. Notes comptables (1720-1866).

01.08. Llibres de aprovisionament (1865-1898).

01.09. Horaris i senyals ([1701-1902]).

01.10. Certificats de navegació (1882-1883).

01.11. Inventaris (1784-1787).

02. Bagatge

02.01. Garanties sanitàries.

02.01.01. Patents de sanitat (1712-1930).

02.01.02. Salconduits de sanitat (1722-1849).

02.01.03. Certificats de sanitat (1914).

02.02. Tripulació i passatge

02.02.01. Documents identificatius de la tripulació [sd].

02.02.02. Nomenaments i concessió de títols (1738-1945).

02.02.03. Recull de documents personals (1706-1956).

02.02.04. Manifestos de tripulació (1691-1850).

02.02.05. Permisos i llicències (1781-1897).

02.02.06. Passaports i salconduits (1739-1941).

02.02.07. Bitllets i itineraris (1830-1847).

02.03. Càrrega comercial

02.03.01. Coneixements de càrrega ([1635-1898]).

02.03.02. Pòlisses d'assegurances (1548-1918).

02.03.03. Lletres de canvi (1450-1878).

02.03.04. Manifestos de càrrega (1826-1855).

02.03.05. Nòlits (1778-1897).

02.03.06. Tàrifes de preus (1826-1876).

02.03.07. Cartes de pagament (1811-1853).

02.03.08. Contractes i certificats de càrrega (1752-1898).

02.03.09. Gestió comercial (1748-1859).

02.03.10. Llibre registre de càrrega i descàrrega.

03. Administració portuària

03.01. Reglaments ([1863]).

03.02. Instal·lacions portuàries (1718-1859).

03.03. Serveis portuaris (1764-1944).

04. Entitats vinculades a la mar

Patrimoni

Part del fons personal de Ferran Arranz (a la foto) es conserva al Museu Marítim. Altres documents són al fons antic de la Facultat de Nàutica.

- 04.01. Gremis, sindicats i altres associacions (1616-1912).
- 04.02. Companyies navilieres i embarcacions (1768-1977).
- 04.03. Entitats comercials i industrials (1760-1939).
- 04.04. Armada (1777-1868).
- 05. Construcció naval
 - 05.01. Tractats de construcció naval (1739-1955).
 - 05.01. Construcció i manteniment (1781-1953).
 - 05.02. Drassanes (1357-1971).
- 06. Estudis nàutics
 - 06.01. Ensenyança nàutica (1699-1945).
 - 06.02. Titulacions acadèmiques (1877-1905).
 - 06.03. Fonts documentals i estudis històrics ([1920-1935]).
- 07. Legislació i afers jurídics
 - 07.01. Legislació (1512-1948).
 - 07.02. Contenciosos (1601-1860).
 - 07.03. Contractes, acords i convenis (1622-1821).
 - 07.04. Informes i dictàmens jurídics ([1690-1921]).
 - 07.05. Escriitures (1810-1909).
- 08. Documents de cultura popular
 - 08.01. Goigs ([1688-1951]).
 - 08.02. Auques, poemes i altres manifestacions de la cultura popular ([1798-1954]).

■ DESCRIPCIÓ DE LA SECCIÓ FONS PERSONALS

Són fons de procedència diversa. Per una banda, es compilen els fons d'antic personal del museu: Josep Maria Gavalvà i Ferran Arranz, i per altra banda, els fons que contenen documentació, escrita o aplegada per al-

tres persones, relacionada amb el món marítim, bàsicament fullets de companyies navilieres, llibres d'acordament de personal, cartografia, programes de companyies de navegació, etc. La resta de documents de caràcter personal que no s'ha classificat en aquesta secció per no disposar d'entitat suficient, han estat descrits sota el quadre de classificació del Fons Col·leccions Marítimes.

Cal destacar el Fons Ferran Arranz com el fons personal més complet. Reuneix documents produïts o rebuts al llarg de tota la seva vida, i inclou testimonis tant de la seva vida professional com privada: documents identificatius, títols acadèmics, notes i diaris autobiogràfics, documentació jurídica, obra pròpia i documents testimoni de la seva trajectòria professional: com a professor de nàutica, com a marí i com a un dels promotors i fundadors del Museu Marítim de Catalunya.

Els fons personals Enric Cubas, Josep Maria Gavalvà i Josep Soldevila i Cantó recullen majoritàriament la seva obra com a investigadors de temes marítimes, a través de notes, apunts, escrits i articles, i els reculls temàtics que generaven.

El Fons Josep Carroggio recull una important col·lecció de fu-

llets de companyies navilieres.

Del Fons Ferran Arranz (1914-1976) s'han catalogat 55 unitats documentals instal·lades en 11 arxivadors i en una carpeta de format especial. Del Fons Enric Cubas [1950-1970], 136 unitats documentals instal·lades en 7 arxivadors. Del Fons Josep Maria Gavalvà [1899-1959], 121 unitats documentals instal·lades en 18 arxivadors i 5 carpetes de format especial. Del Fons Josep Carroggio, 17 unitats documentals instal·lades en 14 arxivadors. Del Fons Josep Soldevila i Cantó, 6 unitats documentals instal·lades en 3 arxivadors.

La quantificació total del Fons Documental del Museu

Marítim és de 2.785 unitats documentals instal·lades en 163 arxivadors i 15 carpetes de format especial.

□ **QUADRE DE CLASSIFICACIÓ DE FONTS PERSONALS**

01. Activitat personal i familiar

01.01. Activitat personal.

01.01.01. Documents identificatius.

01.01.02. Documents acadèmics.

01.01.03. Administració del patrimoni.

01.01.04. Memòries, diaris, notes autobiogràfiques i agendes.

01.01.05. Documentació jurídica.

01.01.06. Documentació mèdica.

01.01.07. Documentació religiosa.

01.02. Activitat familiar.

02. Activitat professional

02.01. Obra pròpia.

02.02. Obra aliena.

03. Activitat creativa

03.01. Originals.

03.02. Publicacions.

03.03. Col·leccions.

04. Correspondència general

04.01. Correspondència rebuda.

04.02. Correspondència emesa.

04.03. Correspondència entre tercers.

05. Activitat associativa i política

05.01. Activitat associativa.

05.02. Activitat política.

06. Promoció i comunicació

06.01. Promoció personal.

06.01.01. Premis, beques i concursos.

06.01.02. Viatges, conferències, commemoracions.

06.01.03. Notes autobiogràfiques.

06.02. Projecció pública.

06.02.01. Homenatges, commemoracions i distincions personals.

06.02.02. Reculls de premsa.

06.02.03. Monografies i articles.

06.02.04. Notes biogràfiques.

06.02.05. Entrevistes.

06.02.06. Necrològiques.

06.02.07. Invitacions i convits.

06.02.08. Obsequis i dedicatòries.

07. Recursos d'informació

07.01. Obra aliena.

07.02. Dossiers temàtics.

07.03. Documentació impresa.

07.04. Dossiers de premsa.

■ **DESCRIPCIÓ DE LA SECCIÓ FONTS D'ASSOCIACIONS**

L'únic fons ingressat al Centre de Documentació és el del Gremi de Bastaixos, Macips de Ribera i Carreters de Mar (1554-1936). Conté documentació relativa a la seva constitució, als òrgans de govern, a la promoció i defensa de la professió, a l'organització de l'activitat professional, al seu patrimoni, etc. Cal destacar les sèries 03.02. Plets i litigis i 03.03. Promoció i defensa de la professió, tant pel seu volum com pel contingut, ja que mostren la lluita de l'entitat en defensa de la professió, dels seus privilegis i de les seves privatives relatives al transport i repartiment de mercaderies des del port a les corresponents destinacions.

La resta de documents d'associacions no s'han classificat com a fons, ja que no tenen l'entitat suficient ni procedència clara. Han estat descrits sota el quadre de classificació del Fons Col·leccions Marítimes.

El Fons Gremi de Bastaixos es quantifica en 184 unitats documentals instal·lades en 17 arxivadors i 3 carpetes de format especial.

□ **QUADRE DE CLASSIFICACIÓ DE FONTS D'ASSOCIACIONS⁴**

01. Documents constitutius

01.01. Marc constitutiu.

01.02. Tramitació jurídica.

01.03. Estatuts i reglaments.

Patrimoni

02. Òrgans de govern

- 02.01. Juntres generals.
- 02.02. Juntres directives.
- 02.03. Comissions delegades.
- 02.04. Participació en entitats vinculades.

03. Afers jurídics i defensa de la professió

- 03.01. Legislació.
- 03.02. Plets i litigis.
- 03.03. Promoció i defensa de la professió.
- 03.04. Convenis i contractes.

04. Activitat professional

- 04.01. Estadística dels associats.
- 04.02. Incorporació a l'entitat.
- 04.03. Organització de l'activitat professional.

05. Tramitació de la documentació administrativa

- 05.01. Instàncies i certificats.
- 05.02. Impresos i formularis.
- 05.03. Correspondència general.

06. Serveis als associats

- 06.01. Mutualitat.
- 06.02. Formació.

07. Recursos econòmics i financers

- 07.01. Comptabilitat general.
 - 07.01.01. Llibres de comptabilitat.
 - 07.01.02. Comptes auxiliars.
- 07.02. Tresoreria.
 - 07.02.01. Llibres de caixa.
 - 07.02.02. Quotes dels membres.
 - 07.02.03. Caixa petita.
- 07.03. Hisenda i fiscalitat.
- 07.04. Finançament.

08. Patrimoni

- 08.01. Béns mobles.
- 08.02. Béns immobles.
- 08.03. Assegurances.
- 08.04. Arxiu.

09. Recursos humans

10. Comunicació i relacions externes

- 10.01. Actes protocol·laris.
- 10.02. Congressos i jornades.
- 10.03. Relacions amb altres entitats.
- 10.04. Correspondència general.

11. Documentació personal

■ CATALOGACIÓ I INSTAL·LACIÓ DELS DOCUMENTS

Per a la catalogació de la documentació s'ha utilitzat una base de dades Knosys, instal·lada en el Museu Marítim per a la gestió dels seus fons bibliogràfics. La fitxa catalogràfica ha estat proposada per Dos Punts, s.c.p. i consensuada amb la direcció del Centre de Documentació Marítima. Comprèn els següents camps⁵:

- Número de fons
- Nom de fons
- Codi sèrie
- Nom sèrie
- Títol
- Descripció
- Autor-productor
- Dates extremes
- Descriptors onomàstics
- Descriptors geogràfics
- Descriptors de matèries*
- Observacions
- Altres centres de documentació*
- Tipologia documental
- Codi de procedència*
- Procedència
- Data d'ingrés
- Forma d'ingrés
- Número d'inventari antic
- Signatura antiga*
- Expedient administratiu*
- Ubicació*
- Imatge*

Patrimoni

- Suport
- Format
- Estat de conservació
- Accés*
- Unitat d'instal·lació
- Signatura topogràfica*
- Data d'entrada del registre*
- Data de modificació*

Per informar aquests camps s'han seguit unes pautes homogènies de descripció documental, tant a nivell general (fons) com a nivell específic (sèrie).

Els documents s'han instal·lat en camises i arxivadors nous; els de format especial, en arxivadors de cartró de conservació o en carpetes provisionals de gran format; els pergamins, un cop desinfectats i restaurats, en planeres.

■ EPÍLEG: EN UN MAR DE DOCUMENTS

En comptades ocasions els arxiviers tenim l'oportunitat d'exposar la nostra experiència amb els documents, més enllà dels resultats tècnics de la nostra actuació arxivística. És evident que els nostres objectius professionals rauen en l'organització i descripció de la documentació, però no és menys cert que la detallada lectura que en fem ens permet ser testimonis de primera mà d'un llegat d'informació escrita que ens apropa al coneixement i a l'anàlisi de les experiències viscudes per homes i dones que van viure la mar com la seva companya de viatge.

Una lectura de la documentació d'aquest fons en el seu conjunt ens ha permès conèixer les relacions de l'home amb el mar des de realitats molt diverses: una relació de domini envers el mar, ja sigui a través de la ciència i de la tècnica, ja sigui mitjançant el desenvolupament de les administracions públiques, o bé des de l'instint primari de l'home per la supervivència; així com també una relació d'agermanament des de la cultura popular, les arts i la investigació erudita i acadèmica.

En aquest mar de documents, ara ja catalogat per ser consultat per estudiosos i investigadors, descobrireu el document necessari i el document somiat, l'instrument

per a la tècnica i el mirall per a l'ànima dels capitans, pescadors, turistes o emigrants.

NOTES

1 El procés d'ordenació, classificació, registre, catalogació i instal·lació dels diversos fons s'inicià el mes de maig de 2001 i finalitzà l'octubre de 2002.

2 A través del control de les procedències mitjançant el Registre d'entrada es poden reconstruir les col·leccions personals de documents.

3 Afecta les sèries documentals que agrupen documentació relativa a la navegació, bagatge, tripulació i passatge i càrrega comercial.

4 Aquest quadre de classificació normatiu per a entitats de caràcter corporatiu ha estat desenvolupat per Dos Punts, s.c.p. a partir de les tasques arxivístiques realitzades en els fons històrics del Col·legi de l'Art Major de la Seda (Gremi de Velers, Gremi de Velluters i el mateix Col·legi des del 1874), Associació d'Enginyers Industrials de Barcelona i el Col·legi de Procuradors dels Tribunals de Barcelona.

5 Els camps marcats amb asterisc s'han deixat en blanc, ja que la seva complimentació és competència del personal del museu.